

DARSDA MULOQATNI FAOLLASHTIRUVCHI INTERFAOL STRATEGIYALAR TIZIMI

Osiyo Xalqaro Universiteti

Pedagogika yo'nalishi

Alimova Nurxon Eshqobil qizi

+998977049294

nurxonaalimova@gmail.com

Annotatsiya

Mazkur maqolada dars jarayonida muloqotni faollashtiruvchi interfaol strategiyalar tizimi, ularning ta'lim samaradorligiga ta'siri hamda o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlashdagi o'rni ilmiy-amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Interfaol yondashuvning asosiy tamoyillari, pedagogik jarayonda qo'llaniladigan zamonaviy metodlar — "Aqliy hujum", "Blits-so'rov", "Debat", "Klaster", "Insert", "Juftlikda ishlash", "Guruhlar bilan ishlash", "Qarorlar daraxti" kabi strategiyalar mazmunan yoritilib, ular orqali o'quvchilar nutqiy faolligi, tanqidiy fikrlashi va hamkorlik madaniyatini rivojlantirish imkoniyatlari ko'rsatib berilgan. Shuningdek, maqolada interfaol strategiyalar tizimini dars mazmuniga integratsiya qilish, muloqot kompetensiyasini shakllantirish va o'quv faoliyatini faollashtirish metodik tavsiyalar asosida asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: Interfaol metodlar, muloqotni faollashtirish, interfaol strategiyalar tizimi, pedagogik texnologiyalar, kommunikativ kompetensiya, o'quvchi faolligi, hamkorlikda o'qitish, dialogik muloqot, ta'lim

samaradorligi, innovatsion metodlar, aqliy hujum, klaster, juftlikda ishlash, guruh texnologiyalari, interaktiv o'quv muhiti.

Zamonaviy ta'lim jarayonida o'quvchi shaxsining faolligi, mustaqil fikrlash qobiliyati va muloqot kompetensiyasini shakllantirish ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. XXI asr kompetensiyalaridan bo'lgan axborot bilan ishlash, muammolarni hal etish, jamoada muloqotga kirishish va o'z fikrini erkin bayon etish kabi ko'nikmalarni rivojlantirish ta'limning mazmuni va metodikasini yangicha yondashuv asosida tashkil etishni talab qiladi. Shu nuqtai nazardan, interfaol metodlar va muloqotni faollashtiruvchi strategiyalar tizimi bugungi pedagogik texnologiyalar orasida eng samarali yondashuvlardan biri sifatida e'tirof etilmoqda.

Interfaol strategiyalar o'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytiradi, dars jarayonini faollashtiradi hamda o'quvchilarda darsga qiziqish, tashabbuskorlik va ijtimoiy muloqot madaniyatini rivojlantiradi. Ayniqsa, muloqotni rag'batlantiruvchi metodlar yordamida o'quvchilar o'z fikrini erkin ifodalash, o'rtoqlari bilan muloqotga kirishish, bahs-munozara jarayonida dalillar bilan ishlashga o'rganadilar. Bu esa nafaqat o'quv natijalarini, balki o'quvchilarning shaxsiy rivojlanish ko'rsatkichlarini ham sezilarli darajada yaxshilaydi.[1]

Mavzuning dolzarbligi, avvalo, ta'lim jarayonida muloqotning yetakchi pedagogik kategoriyalardan biri ekanligi bilan izohlanadi. Chunki samarali muloqot nafaqat bilim o'zlashtirishga, balki ijtimoiy-psixologik muhitning shakllanishiga, o'quvchilar o'rtasida o'zaro hurmat va hamkorlikning kuchayishiga ham xizmat qiladi. Interfaol strategiyalar tizimi esa ana shu jarayonni boshqarish, faol muloqotga yo'naltirish va darsni mazmunan boyitish imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu bois, ushbu maqolada darsda muloqotni faollashtiruvchi interfaol strategiyalarning mazmuni, ularning ta'lim jarayonidagi o'rni va qo'llash mexanizmlari ilmiy-pedagogik nuqtai

nazardan tahlil qilinadi, shuningdek amaliy tavsiyalar bilan boyitilgan metodik yondashuvlar taklif etiladi.[2]

Interfaol strategiyalar – bu o‘quvchilarni dars jarayoniga faol jalb etadigan, ular o‘rtasida mazmunli muloqot, hamkorlik va fikr almashuvini tashkil etishga xizmat qiladigan metodlar majmuasidir. An’anaviy ta’limning monologik shaklidan farqli ravishda interfaol strategiyalar dialogik yondashuvga asoslanib, o‘quvchi shaxsini faol subyekt sifatida shakllantiradi. Ta’lim jarayonida o‘quvchi nafaqat tayyor bilimni qabul qiluvchi, balki uni izohlovchi, tahlil qiluvchi, baholovchi hamda yangidan yaratishga intiluvchi faol ishtirokchiga aylanadi.

Interfaol strategiyalarning asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat: Hamkorlikda o‘qitish tamoyili – o‘quvchilar juftlik yoki kichik guruhlar tarkibida muammoni hal qiladi. Faol muloqot tamoyili – o‘quvchilar o‘z fikrini erkin bayon qiladi, savol-javob almashadi. Tanqidiy fikrlashni qo‘llab-quvvatlash tamoyili – fikrlar tahlil qilinadi, asoslanadi va baholanadi. O‘quvchi markazliligi – dars jarayonining markazida o‘quvchi bo‘ladi. Dialogga asoslangan o‘qitish – o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasida samarali pedagogik muloqot shakllanadi. Mazkur tamoyillar ta’lim jarayonini mazmunan boyitadi va o‘quvchilarning kommunikativ, ijtimoiy hamda intellektual ko‘nikmalarini rivojlantiradi.[3]

Darsda muloqotni faollashtiruvchi interfaol strategiyalar tizimi

“Aqliy hujum” strategiyasi: “Aqliy hujum” o‘quvchilarni tezkor fikrlashga, fikrlarni erkin bayon etishga undaydi. Bu metod muloqotni jonlantiradi, barcha o‘quvchilarni jalb qiladi, shuningdek, mavzu yuzasidan mavjud bilimlarni faollashtirishga yordam beradi. Aqliy hujum jarayonida o‘qituvchi g‘oyalarni tanqid qilmaydi, bu esa o‘quvchilarda psixologik erkinlik muhitini yaratadi.[4]

“Blits-so‘rov” strategiyasi: Mazkur strategiya o‘qituvchi tomonidan qisqa, ketma-ket beriladigan savollardan iborat bo‘lib, o‘quvchilarning fikr faolligini oshiradi va ularni muloqotga kirishishga undaydi. Blits-so‘rov o‘quvchilarning darsga tayyorgarligi, mazmunni tushunish darajasi va tez fikrlash qobiliyatini aniqlashda samarali hisoblanadi.

“Juftlikda ishlash” va “Guruhlar bilan ishlash” texnologiyalari: Ushbu strategiyalar dars jarayonida o‘quvchilarning o‘zaro muloqotini kuchaytirish, hamkorlikni shakllantirish hamda o‘quv topshiriqlarini birgalikda bajarish imkonini beradi. Juftlikda ishlash o‘quvchilar o‘rtasida o‘zaro fikr almashuvni kuchaytiradi, guruh ishlari esa ijtimoiy faollik, liderlik, mas’uliyat va jamoaviy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi.[5]

“Debat” va “Munozara” strategiyalari: Debat strategiyasi o‘quvchilarni o‘z fikrini dalillar bilan asoslashga, o‘z nuqtai nazarini himoya qilishga, qarama-qarshi fikrlarni hurmat qilishga o‘rgatadi. Munozara muloqotni faollashtirishning eng samarali vositalaridan biri bo‘lib, o‘quvchilarda tanqidiy fikrlash, tahlil qilish, mantiqiy xulosaga kelish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

“Klaster” va “Insert” strategiyalari: “Klaster” vizual xarita yaratish orqali mavzuning asosiy bo‘limlarini guruhlashda yordam beradi. Bu o‘quvchilarning fikrini tartibga soladi, muloqotni mazmunli qiladi. “Insert” strategiyasi esa matn bilan ishlash jarayonida o‘quvchilarning faol fikr almashuvini rag‘batlantiradi. O‘quvchilar o‘qilgan ma’lumot bo‘yicha belgilar qo‘yib, juftlik yoki guruhlar bilan birgalikda tahlil yuritadilar.

“Qarorlar daraxti” strategiyasi: Ushbu strategiya muammoni hal etishning turli yo‘llarini aniqlash, natijalarni solishtirish va eng maqbul variantni tanlashga yo‘naltirilgan. O‘quvchilar o‘z qarorlarini asoslab

beradilar, bu esa muloqotni yanada chuqurlashtiradi va darsning interfaol xarakterini kuchaytiradi.

Interfaol strategiyalar yordamida o'quvchilarning muloqot kompetensiyasini shakllantirish juda muhim sanaladi. Interfaol strategiyalar tizimi o'quvchilarda og'zaki nutqni rivojlantirish, fikrni aniq va izchil ifodalash, tinglab tushunish, savol berish, javob qaytarish, hamkorlikda ishlash, muhokama madaniyatiga rioya qilish ko'nikmalarini shakllantiradi. Bu kompetensiyalar muloqotning ijtimoiy-psixologik asoslarini mustahkamlaydi va o'quvchilarni shaxs sifatida rivojlantiradi.[6]

Interfaol metodlar qo'llanilganda dars jarayonida quyidagi ijobiy o'zgarishlar kuzatiladi: O'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishi oshadi, o'z fikrini erkin bayon etish malakasi shakllanadi, darsda passiv ishtirokchilar soni kamayadi, o'quvchilar mustaqil fikrlashga intiladi, o'quvchilar o'rtasida ijobiy psixologik muhit shakllanadi va kommunikativ kompetensiyaning barcha komponentlari faollashadi.

Interfaol strategiyalarni dars mazmuniga mos holda tanlash muhim ahamiyatga ega. O'qituvchi avvalo mavzu mazmunidan kelib chiqib, mos strategiyani tanlashi, o'quvchilarning yosh, psixologik va individual xususiyatlarini hisobga olishi, strategiya jarayonini aniq bosqichlarda tashkil qilishi, muloqotni rag'batlantiruvchi savollar tizimini ishlab chiqishi, guruhlar ishini baholash mezonlarini belgilashi, dars davomida o'quvchi faolligini muntazam qo'llab-quvvatlashi lozim.[7]

Interfaol strategiyalarni samarali qo'llash natijasida darsning sifati oshadi, o'quvchilarning kommunikativ, ijtimoiy, intellektual faoliyati faollashadi va ta'lim jarayoni mazmunan boyiydi.

O'tkazilgan pedagogik-amaliy tahlillar shuni ko'rsatdiki, dars jarayonida interfaol strategiyalar tizimini qo'llash o'quvchilarning muloqot faolligini

sezilarli darajada oshiradi. Eksperimental guruh darslarida “Aqliy hujum”, “Juftlikda ishlash”, “Debat”, “Klaster” kabi metodlar muntazam qo‘llanganda o‘quvchilarning darsda ishtirok etish ko‘rsatkichlari 25–30 foizga oshdi, muloqotga kirishish darajasi kuchaydi va mustaqil fikr bildirish faolligi ancha yaxshilandi. Guruhlar bilan ishlash natijasida o‘quvchilarda ijtimoiy hamkorlik, fikr almashuv, tinglash madaniyati va muhokama olib borish ko‘nikmalari aniq shakllandi. Shuningdek, interfaol strategiyalar qo‘llanilgan darslarda o‘quvchilarning o‘zaro hurmat, o‘z fikrini asoslash va muammoli vaziyatlarni birgalikda hal qilish qobiliyatlari ortgani kuzatildi.[8]

Dars jarayonida muloqotni faollashtiruvchi interfaol strategiyalar tizimini qo‘llash ta’lim samaradorligini oshirishda muhim pedagogik omil ekanligi tadqiqot davomida o‘z tasdig‘ini topdi. Interfaol metodlar o‘quvchilarning fikrlash faolligini kuchaytiradi, ularni darsda faol ishtirok etishga undaydi va o‘zaro muloqot madaniyatini rivojlantiradi. “Aqliy hujum”, “Debat”, “Juftlikda ishlash”, “Guruhlar bilan ishlash”, “Klaster” kabi strategiyalarning dars jarayoniga integratsiya qilinishi o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, o‘z fikrini asoslash, dalillar bilan ishlash, hamkorlikda qaror qabul qilish kabi muhim kompetensiyalarning shakllanishiga xizmat qildi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, interfaol strategiyalar qo‘llangan ta’lim jarayonida o‘quvchilarning muloqotga kirishish darajasi, o‘z fikrini erkin bayon eta olish qobiliyati hamda ijtimoiy-psixologik faolligi sezilarli darajada oshadi. Shuningdek, mazkur strategiyalar darsning mazmunini boyitadi, o‘quvchilarda o‘zaro hurmat, tinglash madaniyati, jamoada ishlash va mas’uliyatlilik kabi ijtimoiy fazilatlarni mustahkamlaydi.

Umuman olganda, muloqotni faollashtiruvchi interfaol strategiyalar tizimini dars jarayonida tizimli va maqsadga muvofiq qo‘llash o‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini shakllantirish, dars

samaradorligini oshirish va zamonaviy ta'lim talablariga mos o'quv muhiti yaratishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qodirov A. Pedagogik texnologiyalar asoslari. – Toshkent: Fan, 2021.
2. Yo'ldoshev J., Usmonov S. Interfaol ta'lim metodlari. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2019.
3. Hasanboeva O., Abdurahmonov A. Pedagogika: Nazariya va amaliyot. – Toshkent: Barkamol fayz, 2020.
4. Xoliqova D. Ta'lim jarayonida muloqot kompetensiyasini shakllantirish masalalari. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2022.
5. Sayidahmedov N. Pedagogik texnologiya asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2018.
6. Abduqodirova Sh. O'quvchilarda muloqot madaniyatini rivojlantirish metodikasi. – Toshkent: Innovatsiya ziyo, 2021.
7. G'ofurov K. Zamonaviy dars texnologiyalarida interfaollik tamoyillari. – Buxoro, 2020.
8. Madrahimova M. Ta'lim jarayonida kichik guruhlar bilan ishlash metodikasi. – Qarshi: Nasaf, 2019.
9. Nazarov Q. Pedagogik muloqot psixologiyasi. – Toshkent: Tafakkur, 2020.
10. Safarova N. Ta'limda axborot va interfaol texnologiyalar. – Namangan: Ziyo print, 2022.
11. Vygotsky L. Mind in Society. – Harvard University Press, 1978.
12. Slavin R. Cooperative Learning: Theory, Research, and Practice. – Boston: Allyn and Bacon, 1995.

